

— Amanda Frövenholt, »Your language echoes through someone else to me. Voices in Autobiographical Texts Written by Women with Unstable Housing Situations in Gothenburg«

— A B S T R A C T —

This article discusses questions about voices and roles in the welfare system and in literature. Two magazines consisting of autobiographical texts written by visitors to »Huldas Hus« (Hulda's House) in Gothenburg, a meeting place for women with unstable housing situations, are analysed. Based on my three roles as a social worker, as an editor of the aforementioned magazines, and as a student of Comparative Literature, I discuss the question of who is speaking. This is done by analysing the texts' form and content, and also by analysing the paratexts of the magazines. The possibilities of literature to give voice without limiting the opportunity to speak are also discussed. The article concludes that there are some difficulties for the voices in the texts to speak freely. The texts illustrate the author's experiences of not being able to speak: someone else with the power to define, for example the welfare system, always speaks first. It is also concluded that each mention of the social work context in the magazines, for example in the paratext, could create restrictions for the text's ability to speak. But the paratext also seems to create space for the texts by calling for someone to listen.

— Amanda Frövenholt is a Master student in Literature by the Department of Literature, History of Ideas, and Religion at the University of Gothenburg. She also has a Degree of Bachelor of Science in Social work.

— Keywords: Testimony, Roles, Voices, Autobiographical Writing, Welfare System

— <http://lir.gu.se/LIRJ>

■—Amanda Frövenholt—■

■—DITT SPRÅK EKAR GENOM NÅGON ANNAN

TILL MIG. Röster i självbiografiska texter

skrivna av kvinnor utan fast boende i

Göteborg—■

■—Låt oss betrakta galenskapen med öppna ögon!

Du som bara gör ditt jobb i Det Allmännas tjänst försök
inte ta ifrån mig

rätten att vara människa!

När vi möts drar du ner rullgardinen mellan oss
för att slippa se en medmänniska.¹

Orden är skrivna av A.S.K... Nom de plume. Skribenten är en av deltagarna i de individuella textsamtal som jag håller i på Huldass Hus. Huldass Hus är en mötesplats för kvinnor utan fast boende och en del av Kvinnovårdskedjan och Socialresursförvaltning i Göteborg. Under de enskilda textsamtalen talar jag och deltagaren om hennes skrivande och vi kommer gemensamt fram till vilka av hennes texter som ska publiceras i de tidningar som textförfattarna, jag som redaktör och en formgivare återkommande ger ut genom det redaktionella arbete vi upprättat. Publikationerna innehåller endast deltagarnas texter förutom tilläggsinformationen: »Texter av fyra personer« i första numret och ett kort förord i det senaste numret. Vi kallar oss numera för ANTAL Redaktion (tidigare TEXT X ANTAL Redaktion) och har hittills gett ut två tidningar som titulerats enligt koden: antalet texter per person gånger antalet författare. Vår första tidning, som gavs ut i juni år 2012, fick heta *Fyra gånger fyra* och vår andra tidning *Två gånger sju*. I samband med utgivning distribueras tidningarna till olika offentliga platser i Göteborg.

Det hela började med att mitt socionomexaminsbevis landade i ett blankt kuvert på min dörrmatta. Innehållet var oklanderligt vitt. Jag tog väl hand om det, sköt försiktigt in det i högen av viktiga papper och kom snart att utöva min socionomroll utan anmärkningar. Jag utförde ett uppdrag med nycklar kring halsen, var betrodd att öppna dörrar till rum som andra inte fick tillträde till, dokumenterade i journaler om andra människors beteende, låste och låste upp, kontrollerade vem som fick vara inne och vem som skulle gå ut, hjälpte enligt ett politiskt systems utformning av hjälpande, var en representant, en utövare inom ett system. På kvällarna gick jag hem med

en känsla av smuts både inuti och utanpå kroppen. Så fort jag kom in genom dörren gick jag in i duschen, tvättade av mig min roll, skrubgade varje centimeter av huden för att försöka hitta tillbaka till någonting annat, någonting som var en människa. Efter två år på Skurups skivrarlinje kom jag åtminstone närmare ett annat språk. Denna erfarenhet tog jag sedan med mig tillbaka till mitt arbete på Huldass Hus. Det var detta nyupptäckta språk som drev mig in i det projekt jag uppmärksammar i denna undersökning. Istället för att arbeta inom ramarna för myndighetssystemets språk, med dess lagar och förordningar, dokumentation och beslutsfattande, vände jag mig till det skönlitterära uttrycket. Efter förfrågan fick jag möjlighet att genom textsamtal med besökarna arbeta med deras texter. Jag satte mig i burspråket på Huldass hus, delade ut skrivblock och pennor och började prata med besökarna om deras texter. Texterna visade sig vara självrefererande, där fanns ett sanningsanspråk, en röst som ville tala.

Så vem är det som talar egentligen? Det är denna fråga som artikeln kommer att behandla. Som en röd tråd – med utgångspunkt i mina tre roller – ställs frågan om *vem som talar*: jag ställer denna fråga till de texter vi publicerar, den ställs när jag tittar närmare på det paratextuella sammanhang som texterna ingår i och den ställs även när jag sammanfattande diskuterar litteraturen och litteraturvetarens möjligheter att låta röster höras. Frågan kommer framförallt att behandlas med utgångspunkt i Gayatri Chakravorty Spivaks diskussion kring vems röst det är som hörs. I sin artikel »Can the Subaltern Speak« menar hon att benämmandet av en grupp som underordnad begränsar gruppens identitet till att vara annorlunda. I och med detta finns det enligt Spivak inte något icke-representerat subjekt som kan föra sin egen talan.² Historikern Anna Jansdotter skriver i sin avhandling om mötet mellan två kvinnogrupper, de som räddar och de som räddas. Hon utgår från räddarnas perspektiv och undersöker det missionsarbete som genomfördes under 1850-talet för att hjälpa prostituerade kvinnor. I hjälparbetet konstrueras enligt Jansdotter skillnader och maktrelationer blir synliga.³ Med Jansdotters perspektiv går det att se att jag i min roll som socionom begränsades till att vara »den hjälpande«, att skillnader upprättades mellan mig och »den hjälpbehövande« och att maktrelationer därmed blev synliga. Genom min roll begränsade jag alltså den person jag skulle hjälpa till att endast bli »den hjälpbehövande«. Frågan om huruvida denna person fick rum att tala med en egen röst inom detta systems utformning av hjälpande blir därmed väsentlig att ställa. De aktuella skribenterna kan alla betraktas som underordnade, inte endast genom positionen som »den hjälpbehövande« utan också utifrån positionen som kvinna och även utifrån den underordnade klassposition som kommer sig av den materiellt och ekonomiskt låga standard de har tillgång

till. Men detta sätt att betrakta skribenterna som »underordnade« riskerar, med Spivak, att låsa deras möjlighet att tala fritt, utanför kategorier. Just erfarenheter av att inte få rum att tala, att inte bli lyssnad till, återkommer i texterna som vår redaktion har gett ut. Nitton av de trettiofå texter som vi hittills publicerat problematiserar detta. Exempelvis skriver pseudonymen Jesmarana om upplevelsen av att flera gånger ha blivit bemött med ett nej. Texten illustrerar hur alla dessa »nej« får sista ordet och hur makten att ta död på den röst som stått utanför dörrarna och försökt komma in segrar:

— Egentligen lever vi alla bara för en sak. Vi lever för att vi alla är människor. Vi lever för vår personlighet. Men vid vissa tillfällen kan personligheten försvinna, och människan kan då räknas som död. Jag skriver detta för att jag har varit med om det så många gånger i mitt liv. Jag har knackat på så många dörrar och fått nej och återigen nej.⁴

Ett annat exempel på upplevelsen av att inte bli lyssnad till och därmed osynliggjord är skribenten Inger Cervins text som berättar om hur den egna rösten eftersöks, hur den inte får landa och därmed förblir odefinierad:

— De känns som om jag befinner mig i nån uppochnedvänd karusell! Vem e jag? Finns jag? Eller flyger jag kors och tvärs som ett ufo i periferin? Jag vet inte vem jag e! Hjälp! Kära nån där ute, nånstans, vem som helst som möjligen sett och hört mig!⁵

Dessa texters framställningar av hur den egna rösten försvinner av att inte bli lyssnad till, kan alltså med Spivak förstås som sprungna ur erfarenheten av att i ett hjälpande sammanhang endast bli betraktad och representerad så som underordnad utifrån exempelvis klass- och könspektiv. Det finns därmed inte möjlighet att tala som icke-representerat subjekt vilket blir än mer tydligt hos pseudonymen A.S.K... Nom de plume då hon i sin text beskriver hur människan försvinner bakom makthavarens auktoritära talan:

— Jag har själv upplevt att makthavare upprepat har tagit sig rätten att ifrågasätta mitt unika egenvärde och att tvinga på mig sin egen auktoritära människosyn. Så bakom alla de vackra orden sätts fortfarande människan som sådan på undantag. [...] Som anonyma folkbyggstenar identifieras var och en som individ med hjälp av sifferkoder, som ofta byggs upp runt det datum då en helt ny och annorlunda människa föddes. Och där sluts cirkeln! Den reella unika levande person, som identifieras som unik med hjälp av detta datum är en biologisk person.

Men hennes särart upphör att synas i bilden av henne när vi kopplar denna identitet till så många yttre, standardiserade ting att det unika hos henne försvinner. [...] Jag tror att bara en omskakande Jag/Durelation kan hjälpa henne att födas tillbaka till sig själv.⁶

Som socionom förstod jag att namnet och personnumret är en grundläggande funktion i det sociala arbetet, att välfärdssystemet är uppbyggt på dokumenterandet av människor, som de »anonyma folkbyggstenar« som nämns ovan. I min roll som socionom utövade jag välfärdssystemets makt att använda ett namn för att enligt standardiserade mått konstruera en person. Jag använde ett namn som en etikett till denna konstruktion och enligt citatet ovan riskerar därmed en persons särart – hennes unika röst – att försvinna. Kan då pseudonymen vara ett sätt att befria sig från det namn som ett byråkratiskt och standardiserat system begränsat? Kanske kan användandet av pseudonym – och i A.S.K... *Nom de plumes* fall även uppvisandet av att det just rör sig om en pseudonym – visa att detta är någon som önskar att tala på egen hand, utan att en makthavare får möjlighet att skriva in något annat i henne än det som hon själv talar om att hon är. För att anknyta till en annan text av A.S.K... *Nom de plume*: »När orden inte kan försvara mig mot övergrepp gör det fruktansvärt ont.«⁷ Att använda pseudonym skulle kunna vara ett sätt att tala fritt – i skydd för övergrepp – på ett sätt som kan liknas vid kvinnliga författares användande av pseudonym under 1800-talet för att – i linje med vad Spivak säger – inte bara tala som underordnad och därmed ständigt begränsas till sin position, utan istället kunna tala friare, utan att fastna i den begränsande roll som skapats av ett överordnat politiskt system.

Sju av texterna i tidskriftsmaterialet ger röst åt erfarenheten av att vara kvinna genom att specifikt berätta om relationen till män. Åse Larssons text är ett exempel på detta. I citatet nedan berättas om erfarenheten av en särskild bastumiljö som en fristad från mannens krav på hur en kvinna ska se ut. Denna fristad ställs i kontrast till pubmiljön där det inte verkar finnas rum att vara sig själv:

— Självt fick jag en dag möjlighet att besöka ett bastubad tillsammans med en grupp av både män och kvinnor. [...] I dessa bastumiljöer fanns det en möjlighet att vara sig själv på ett annat sätt än i pubmiljön. Här behövde du inte ha de rätta måtten för att tillfredsställa en man, här kunde du på ett lättare sätt vara den du är.⁸

Här handlar det alltså specifikt om att en kvinna talar så som underordnad mannens definitioner, det är mannens röst om vad som är tillfredställande som får talutrymmet och

definitions makten utanför denna bastumiljö. Förutom mannen som det överordnade talas det också i tio av texterna om välfärdssystemets överordnade makt. Litteraturvetaren Katarina Bernhardsson behandlar detta i sin avhandling *Litterära besvär, skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa*. Hon skriver om hur läkarens ord definierar sjukdomen och betonar vikten av den enskildes röst och berättelse.⁹ I fyra tidskriftstexter synliggörs olika röster om just sjukvårdens sammanhang. Följande citat är hämtat ur en postumt publicerad text av Anna:

— Läkaren var väldigt stygg.
 Ville mig inte tro,
 att det på fallet kunde bero.
 [...]
 Sen läkaren till mig sa, stick!
 Efter alla åren tji jag fick.
 Fel diagnos efter så många år,
 ger i själen djupa sår.¹⁰

I texten vittnas om negativa erfarenheter av sjukvård. Den visar hur läkaren här får sista ordet genom att inte tro på vad patienten säger. Patientens talan visar sig vara underordnad på ett sätt som också sårar henne.

Utifrån Spivaks tankar om den underordnade vill jag fråga: kan rösterna i dessa texter verkligen tala obehindrat? Det går att se att rösterna aldrig frigör sig från det överordnade och sin egen position eftersom de hela tiden talar i relation till det överordnade och därmed förhåller sig till detta. Samtidigt som skribenterna ger röst åt sig själva och talar så kan texterna också placeras i olika fack: texter om kvinnor, om icke-hörda, om de som inte får plats eller om sjukdom. Annika Olsson är inne på likande resonemang i sin avhandling *Att ge den andra sidan röst. Rapportboken i Sverige 1960-1980*. Olsson konstaterar att det är av stor vikt vem som talar. Hon menar exempelvis att Maja Ekelöf i *Rapport från en skurhink* har en röst genom att hon med sitt verk gör sig ett namn men samtidigt får hon i första hand tala utifrån positionen som städerska snarare än som intellektuell – en roll som författarna av de övriga rapportböcker som Olsson undersöker intar.¹¹ Rösterna i tidskriftstexterna riskerar alltså att begränsas till positionerna de talar utifrån.

I texterna berättas det om att inte bli lyssnad till, om välfärdssystemet och mannens definitions makt, om att söka sig själv i förhållande till en omgivning – som om de söker en egen röst. Detta speglar även mina upplevelser som socionom. Även jag upplevde en begränsning i ett system som var för trångt, jag tänkte inte utan blev endast en utövare av ett system och kom att undra vem jag egentligen var, vems tankar jag tänkte,

vems språk jag talade med. A.S.K... Nom de plume sätter ord på detta då hon skriver: »Vem har tolkningsföreträde till mina ord och vem får ta sig rätten att vränga dem ut-och in?»¹²

— TILLTAL SOM MARKERAR RÖST —

Majoriteten av texterna utstrålar patos; de är fyllda av energi, intensitet och självständighet. Detta framkommer genom en tydligt framhållen jag-berättare, genom ofta förekommande utropstecken och genom en tydligt framhållen adressat.

Tjugosju av trettiofyra texter är skrivna i jagform, vissa har dock en mer utpräglad och tydligt framhållen jag-berättare genom att upprepa gånger skriva »jag« och därmed oftare påtala vem det är som talar. Ett exempel, där jaget betonas och framhävs tydligt, är en text av A.S.K... Nom de plume:

— Att bli sedd är att landa i Mi(tt)g (själv);
 det Jag behöver kan Du se och bejaka
 den Jag är blir värdefull i världens ögon.
 Jag måste inte göra om Mig för att bli
 den Jag redan är
 Någon som inte är Jante
 utan just Jag
 och ett Du i Dina världsögon.¹³

Här återkommer pronomenet »Jag« flera gånger, samtidigt som det dessutom poängteras ytterligare genom att skrivas med stor bokstav. Citatet är ett exempel på hur jaget finns med som en referens till vem som berättar, genom att skriva i jag-form tydliggörs det självrefererande i texten.

Elva texter innehåller utropstecken, som för att framhålla det som sägs så att rösten förstärks:

— De e en
 hård
 kall
 värld
 Veronica.
 En tuff
 iskall vind
 i min själ!¹⁴

Här förstärks Anna Lenas text genom ett utropstecken som hjälper texten att ljuda lite extra. I vissa fall förekommer utropstecken fler än en gång i en text, som hos Inger:

— De känns som om jag vandrar i tomma intet, blivit till nån
 jävla luft! De vill inte jag! Jag vill förbanne mej inte
 vandra i tomma intet!¹⁵

Utropstecknen kan fungera som ett sätt att koppla rösten till en högtalare, för att nå fler, överrösta och ta plats. Genom att sätta ett utropstecken till texten talar den inte längre bara, den höjer rösten och ropar.

Ett annat sätt att ta ton och förtydliga talandet kan vara det direkta tilltal, med en framskriven adressat, som flera av texterna uppvisar. Ett exempel är Rebeccas text som vittnar om upplevelsen av att ha sex mot sin vilja. I det avslutande stycket skrivs adressaten fram och det talas därmed direkt till den man vars övergrepp beskrivs:

— »Du är underbar«
 stönar han när han kommer in i mig
 »Du är min lilla hora«
 avslutar han

Jag hatar komplimanger
 För jag hatar när någon ljuger
 Jag vill inte ha sex med dig
 för jag är inte din lilla hora¹⁶

I det inledande stycket framkommer vad han gör, vad han säger och hur han säger det. I det avslutande stycket tar jaget över och svarar mannen. Genom detta grepp tar den talande rösten tillbaka tolkningsföreträdet.

Spivaks ståndpunkt, att den underordnade inte kan tala för sig själv, kan ställas i kontrast till dessa olika sätt att tydligt framhäva den egna rösten. Texterna visar hur rösterna, genom dessa olika strategier, visst har potential att tala. Men frågan om vem som kan tala behöver också direkt kopplas till frågan om att höras. Tillsammans kan texterna betraktas som höjda röster om att inte få höras vilket skulle kunna bli ett angeläget bidrag till kunskapen om världen. Men hur mycket än texternas tilltal förstärker röster kommer dessa ändå inte höras så länge ingen lyssnar. Det blir därmed väsentligt att påminna om att det så länge ingen lyssnar fortfarande kommer vara andras röster som begränsar dessa texter genom sitt sätt att framhäva världen.

— DEN RÖRLIGA TEXTENS RUM FÖR RÖST —

Genom min deltagande erfarenhet som redaktör vet jag att ingen av de medverkande skribenterna tidigare publicerat sig via ett större förlag. Jag vet också att de aktuella texterna inte har redigerats och skrivits om enligt estetiska och marknads-mässiga normer, så som oftast är fallet med texter som ges ut via förlag. Texterna skulle alltså kunna kallas för amatörtexter. Litteraturvetaren Ann Steiner skriver om hur det stora antalet digitala forum som finns idag gör det möjligt att publicera sin text på nätet för att få direkt respons från läsarna.¹⁷ I och med

digitaliseringen av litteratur har det alltså blivit möjligt även för icke-professionella röster att höras. Men Steiner påpekar också att det fortfarande efterfrågas ett erkännande av dessa texter, ett erkännande som framstår som uppnått först genom utgivning på ett större förlag.¹⁸ Även litteraturvetaren Åsa Warnqvist berör amatörförfattarnas utgivning i sin avhandling *Poesifloden* (2007). Hon påpekar hur det utgivande förlagets ställning blir av betydelse för omgivningens intresse för författarskapet och menar att det finns ett stort antal amatörförfattare i Sverige som återkommande publicerar sina egna verk utan att få någon uppmärksamhet, varken nationellt, regionalt eller lokalt.¹⁹ Att de aktuella texterna inte är utgivna på ett större förlag bidrar alltså till, i enlighet med Sterner och Warnqvist, att de inte får samma möjlighet att bli erkända och lyssnade till. Ordet amatör innebär enligt *Nationalencyklopedins* nätupplaga en person som ägnar sig åt en verksamhet utan att vara yrkesutövande.²⁰ Detta kan associeras till någon som inte arbetar – någon som inte får vara med i finrummen och som därmed kan betraktas som underordnad. Så med Spivaks resonemang om vem som kan tala skulle det faktum att texterna inte är utgivna via ett större förlag kunna ge en syn på dem som amatörtexter vilket begränsar deras talan. Beträktandet av en text – vilken inte anpassar sig till estetiska och kommersiella normer – som amatörmässig kan, med *Nationalencyklopedins* definition, göra att den inte kan höras fullt ut: det är istället uppfattningen om amatörtexten som talar och som därmed kan ställa sig framför de enskilda texternas röster. Jag skulle istället vilja uppmärksamma det franska ordet för amatör: *amateur* – vars främsta betydelse är älskare.²¹ Jag associerar nu till någon som hänger sig, som drivs av kraften att låta sin röst gå in i någon annans; som med drivkraften att vilja bli läst. Med denna definition av amatör som allmängiltig skulle texternas amatörmässighet kunna få ett annat utrymme, utifrån något så grundläggande allmänmänskligt som att vara någon som älskar. Men så länge mottagaren endast betraktar texterna i den första bemärkelsen fastnar texterna i en estetik som inte är önskad i höglitterära sammanhang, som skevar; de älskande rösterna ges inte rum att tala.

Som kontrast till dokumentets språkliga form antar texterna olika typer av litterära former för att ge röst åt de skrivande kvinnornas erfarenheter. Texterna anpassar sig inte till exempelvis välfärdssystemets enkätform. De har inte heller begränsats till en genre utan rör sig fritt mellan olika genretryck. Rösten tvingas inte in i en form som visar på dess begränsning. Den litterära och otyglade formen ger på detta vis texterna en särskild sorts talutrymme. Men kvinnornas sätt att skriva är inte helt taget ur luften utan ansluter sig till en tidigare medialisering av världen. Detta går i linje med Paul Ricœurs resonemang om prefigurering i *Time and Narrative*. Han skriver här

om hur språket speglas i sedan tidigare existerande repertoarer.²² Författarna som medverkar i publikationen skriver alltså genom rådande symboliska praktiker och antar traditionellt nedärvda former så som dikter, brev, prosalyrik, essäistik och självbiografiska berättelser. Den fasta formen kan tänkas fungera som ett stöd i skrivandet, som ett rum att få tala inom, för att det inte ska bli så som flera av texterna beskriver enligt ovan; att rösten blir osynlig och odefinierad på grund av önskad positioner. De lutar sig mot ett existerande uttrycksätt för att tala genom en till synes oredigerad rörlighet. Det fria och det fasta står parallellt i sättet att tala. Men även om de sätter in sina röster i etablerade former, som ett sätt att ta sats ifrån, och även om de inte anpassar sig till dokumentens mönster utan befriar sin talan genom de mer obundna litterära formerna så förblir de ohörda så länge inte någon lyssnar.

— ATT FÅ NÅGON ATT LYSSNA —

I och med att jag växlade roll från socionom till redaktör blev just inlyssnandet av dessa texter viktigt. Mottagandet blev en väsentlig fråga att diskutera i samband med utgivning, vi ville nå så många läsare som möjligt och det blev centralt att få läsarna att inse värdet av texterna. Samtidigt ville vi undvika att gruppera in skribenterna för att inte deras talan skulle riskera att begränsas till att endast representera en viss grupp. I *Autobiography* diskuterar Linda Anderson just mottagandet av självrefererande texter. Hon ser mottagandet som grundläggande för bekräftelsen av dem.²³ Att texterna lyssnas till och hur de lyssnas till blir alltså väsentligt för de röster som texterna för fram.

Både *Fyra gånger fyra* och *Två gånger sju* publicerades vid utgivning endast som papperstidning. Först mer än två år efter den första tidningens utgivning kom de två tidningarna att digitaliseras via en hemsida. Steiner skriver om hur det pågår många projekt för digitalisering av litteratur för att göra den tillgänglig för allmänheten.²⁴ Denna tillgänglighet till de aktuella texterna har alltså under lång tid inskränkts till de fysiska exemplaren av tidningarna och de enskilda rösternas möjlighet att höras har begränsats. Kulturvetaren Kristina Lundblad beskriver hur en effekt av industrialiseringen var uppvärderingen av det manuella hantverket. Att en vara var tillverkad för hand sågs plötsligt som en kvalitet i sig och de som trodde på en estetik obefläckad av ekonomi ville upphöja kvalitet framför kvantitet.²⁵ Hon jämför detta med dagens syn på litteraturens högre värden och framhåller hur den exklusiva bindningen idag har ersatts av upphöjandet av den fysiska boken.²⁶ Det faktum att det aktuella materialet i min undersökning initialt endast fanns tillgängligt i papperstidning kan tänkas ha gett det ett slags exklusivitet i förhållande till den stora mängd texter som finns tillgängliga digitalt. Att på detta

sätt framhålla det materiella värdet i den fysiska tidningen kan därmed betraktas som ett försök att inge texterna ett högt litterärt värde. Men i och med detta har också texterna länge fått stå tillbaka vad gäller möjligheten att nå fler läsare via en mer åtkomlig digital publicering.

I »Introduction to the Paratext« uppmärksammar Gérard Genette paratexten – förord, framsida, baksidestext, titel med mera – som en fingervisning om hur de »egentliga« texterna kan läsas.²⁷ *Fyra gånger fyra* trycktes med Social resursförvaltnings logga på baksidan av tidningen och *Två gånger sju* kom att publiceras med en text i kursiv stil på baksidan av tidningen som kommenterade att förvaltningen möjliggjort utgivningen. Med Genettes paratextualitetsbegrepp går det att se hur mottagandet av texterna kan påverkas av referensen till det sociala arbetets sammanhang som Social resursförvaltning hänvisar till. Genom att växla roll från socionom till redaktör ville jag komma bort från just detta sammanhang. Men risken är att texterna inte kan frigöra sig från de associationer som paratexten ger. Texterna riskerar att begränsas av läsarnas förutbestämda uppfattning om Social resursförvaltning.

Vid utgivningen av *Två gånger sju* kom vi att föra in några meningar om texternas sammanhang i tidningen: »Texterna i denna publikation kan läsas som vittnesmål utifrån den enskilda människans erfarenheter.«²⁸ Denna information, som placerades före skribenternas texter, hänvisar till begreppen *vittnesmål* och *erfarenhet*. Så vad kan läsanvisningen som återges ovan innebära för texternas möjlighet att tala och bli lyssnade till? Båda begreppen signalerar sanningsanspråk och självreferentialitet. Även om denna förtext ställer sig framför texterna, talar före och på så vis begränsar texternas talutrymme så talar den alltså också om för läsaren att de röster som finns i texterna med sitt sanningsanspråk kan vara med och utmana den gängse bilden av verkligheten och att de bör lyssnas till. Men Bella Brodzky skriver i »Testimony« att vittnesmålet kan kopplas till dem vars röster tidigare inte har hörts.²⁹ Kopplat till tidskriftens sammanhang – som lyfts fram genom hänvisningen till Social resursförvaltning – kan vittnesmålet därmed signalera att tidskriften vill ge röst åt en tidigare ohörd grupp människor i ett socialt hjälpsammanhang. Detta kan innebära en kategorisering av människor och ett upprätthållande av skillnader som, i linje med vad Spivak talar om, skulle kunna leda till att texterna får svårt att tala. Texterna riskerar att bli reducerade till att gestalta erfarenheter av ohörda människor i behov av socialt stöd.

En annan del av den paratext som omger texterna är författarnamnen. Att fem av åtta författare framträder under pseudonym eller med endast förnamnet utskrivet kan ställas i relation till det anspråk på autenticitet som finns i förtexten.

Förordet, som en del av texternas förpackning, anger att texterna har ett sanningsanspråk, att de vill säga oss något om hur världen ser ut, som ett tillägg till en kunskapsproduktion. Men samtidigt talar författarnamnen i paratexten om att majoriteten av texterna tar skydd bakom en roll. Som om pseudonymerna och de bara halvt utskrivna namnen skyddar texternas röster från förordets hänvisning till det autentiska i det som sägs. Vi kan inte nagla fast själva personen bakom texten, för just när vi ska fatta tag i ett liv så har detta liv försetts med ett skydd. Vi kommer inte åt henne – hon träder in i en roll för att kunna berätta om en sanning. Kanske påverkades skribenternas val att framträda anonymt eller inte av att texterna till en början endast publicerades i papperstidning. Om texterna hamnat i det digitala överflöd av möjliga läsare skulle det kanske ha avskräckt ännu fler av skribenterna att använda sitt egentliga namn. Anonymiteten skulle, vid en digital publicering, kunna fungera som ett sätt att skydda sig från den enorma publik som potentiellt får tillgång till dessa texter med dess uttalade anspråk på sanning. Dock skulle också vetskapen om digital publicering kunna leda till en strävan att tydligare knyta sig själv till sin text genom att framträda under eget namn. Detta med tanke på hur en text i det digitala flödet också lättare kan hamna i någon annans händer och förmedla den vidare. Att välja bort anonymiteten skulle därmed kunna vara en strategi för att inte förlora kontrollen över sin egen berättelse i den digitala mängden av texter.

Papperstidningarna har en enkel formgivning, utan bilder och med spaciösa marginaler. De ger, vill jag påstå, ett sobert intryck. Titelvalet framstår som neutralt och enkelt i och med dess formelartade uppställning. Denna formgivning kan verka inbjudande för personer vars smakriktning går åt det mer avskalade hållet. Men den enkla sofistikerade stilen skulle också kunna verka uteslutande gentemot de som inte har denna smakriktning; potentiella läsare kanske helt enkelt missar texterna på grund av detta, vilket skulle påverka möjligheten för rösterna att bli bekräftade.

Det är alltså den omgivande »förpackningen« som talar först och påverkar hur texterna tas emot. Därför blir det av vikt att ständigt utvärdera det paratextuella sammanhanget. Alternativet skulle vara att varje text blir sitt eget sammanhang och talar friställt från omgivande paratexter eller att varje textförfattare skapar sina egna paratexter. Men genom att den enskilda texten endast skulle bli en i mängden riskerar varje texts talutrymme att minska ytterligare. Med en gemensam inramning kan texterna ges ett sammanhang där de tillsammans kan få fler att lyssna.

 — NÄR LITTERATUREN TALAR —

När jag skulle skriva min magisteruppsats i litteraturvetenskap om de texter som vi gett ut, var min första tanke att jag inte ville nämna mig själv och det sammanhang som texterna skrevs i för att undvika att stämpla texterna och författarna, upprätta skillnader och begränsa talutrymme. Men då skulle jag ha tagit ordet och försökt föra texternas talan utan att problematisera deras bakgrund och tillkomst och min egen roll i denna process. Därför har jag låtit mig själv bli en del av det som undersökts. Denna självreflexiva metod återfinns inom det konstnärliga forskningsfältet, exempelvis i Lena Dahléns avhandling *Jag går från läsning till gestaltning, beskrivningar ur en monologpraktik*, den första i scenisk gestaltning som handlar om skådespeleri. Även Dahlén utgår från situationer som hon själv är en del av genom att beskriva det arbete med monologer som hon själv utför.³⁰ Utan att hela tiden utgå ifrån mina egna roller – som socionom, redaktör och litteraturvetare – skulle maktrelationerna förblivit osynliggjorda.

Det har visat sig att det sociala hjälpande sammanhanget på olika sätt upprättar skillnader och begränsar talutrymmen. Så hur skulle det vara om detta projekt fullt ut fick lov att bli ett projekt inom konstens och litteraturens område? Kanske skulle det befria texterna från det hjälpande sammanhang som annars alltid kommer att omringa dem, bestämma roller och därmed begränsa deras möjligheter att omskapa ordningen? Litteraturen skulle då kunna skildra erfarenheter från människor som tar del av välfärdssystemet utan att behöva tvingas in i en snäv roll. Litteraturen skulle – i jämförelse med blanketter och standardiseringar – kunna ge utrymme att tala friare.

Med fokus på texten, och med möjlighet att använda pseudonym, behöver författaren inte ställa sig i blickfånget med hela sin fysiska uppenbarelse utan kan istället få representeras av tecken. Särskilt viktigt kan detta bli för de skribenter som utsatts för olika typer av övergrepp. Med fokus på texten behöver författaren inte på samma sätt riskera att sammankopplas med den individualistiska kulturens sug efter att få veta mer om upphovspersonen vilket annars skulle kunna ställa sig i förgrunden och minska talutrymmet. Därmed skulle en läsning av texten kunna leda till en ökad förståelse för vad en människa är, och risken att reducera människor till roller eller kroppar skulle minska.

Författarna som skriver i de tidningar vi ger ut illustrerar med egna ord sin verklighet i en litterär form, de överskrider den identitet de tillskrivs i exempelvis journaler eller myndighetsbeslut. Därmed kan dessa texter med sina beskrivningar utvidga den kulturella produktionen av kunskap om hur världen ser ut och vad en människa är. Men som jag tidigare varit inne på bygger detta på att någon lyssnar, för även inom litte-

raturen finns makten: redaktören, formgivaren, förläggaren, litteraturvetaren och kritikern, som alla har privilegiet att stå främst och tala högst och disciplinera andra.

Trots att det nu är jag som sitter på benämningens makt, att det genomgående är min talan som framkommer och som texternas röster filtreras genom innan de blir synliga här, har jag valt att fortsätta. Jag har velat lyfta upp texterna till en synlig nivå där jag inte endast avser belysa dess terapeutiska funktion – som ett sätt att sminka över de bristningar som finns inom välfärdens system i Göteborg – utan där jag istället kan analysera texterna för att lyfta problemet om vem som talar och vem som lyssnar i det sociala välfärdssystemet där min roll var socionomens; i projektet där texterna publiceras där min roll var redaktörens och slutligen i min observerande och textanalyserande roll där det är jag som tagit ordet.

Till sist lämnar jag ordet till textförfattarna i ANTAL Redaktion och återger ett citat av Anna, som vid utgivningen av *Fyra gånger fyra* fortfarande förde pennan över pappret men vars hands rörelser sedan stillnade strax innan utgivningen av *Två gånger sju*. För att återigen synliggöra en strävan efter att få tala utan begränsningar till roller och positioner:

— Vi är som båtar som lättar ankar,
för att hitta hamnen där vi hör hemma,
någonstans där allt ska stämma.
Det som passar en passar inte alla.
Är det inte därom ropen skalla?!
En längtan få vara det unikum vi är.
Självklart trivs inte alla i samma sfär.³¹

■ — NOTER —

- 1 A.S.K... Nom de plume: *Fyra gånger fyra* (Göteborg, 2012), 11.
- 2 Gayatri Chakravorty Spivak: »Can the Subaltern Speak?« i Cary Nelson och Lawrence Grossberg (red.): *Marxism and the Interpretation of Culture* (London, 1988), 27.
- 3 Anna Jansdotter: *Ansikte mot ansikte. Räddningsarbete bland prostituerade kvinnor i Sverige 1850-1920* (Diss., Stockholm, 2004), 30f.
- 4 Jesmarana: *Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 23.
- 5 Inger Cervin: *Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 13.
- 6 A.S.K... Nom de plume: *Fyra gånger fyra*, 12f.
- 7 A.S.K... Nom de plume: *Fyra gånger fyra*, 14.
- 8 Åse Larsson: *Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 18.
- 9 Katarina Bernhardsson: *Litterära besvär. Skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa* (Lund, 2010), 26ff.
- 10 Anna: *Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 27.

- 11 Annika Olsson: *Att ge den andra sidan röst. Rapportboken i Sverige 1960–1980* (Uppsala, 2002), 263f.
- 12 A.S.K... *Nom de plume: Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 5.
- 13 A.S.K... *Nom de plume: Två gånger sju*, 5.
- 14 Anna-Lena: *Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 7.
- 15 Inger Cervin: *Två gånger sju*, 13
- 16 Rebecca: *Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 20.
- 17 Ann Steiner: *Litteraturen i mediesamhället*, (Lund, 2012), 150.
- 18 Steiner: *Litteraturen i mediesamhället*, 150.
- 19 Åsa Warnqvist: *Poesifloden. Utgivningen av diktsamlingar i Sverige 1976-1995* (Lund, 2007), 204.
- 20 *Nationalencyklopedin*, www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/amatör, hämtad 04.09.2015.
- 21 Ruth Lötmarker & Jeannie Enwall: *Fransk-svensk ordbok*, webb redaktör: Joachim Hollman och Viggo Kann, drivs av KTH, <http://fransk-svensk-ordbok.csc.kth.se/fransksvenskt/#lookup&amateur&0>, hämtad 04.09.2015. Se även: Agneta Pleijel: *Litteratur för amatörer* (Stockholm, 2012), 9.
- 22 Paul Ricoeur: *Time and Narrative*, Kathleen McLaughlin och David Pellauer (övers.), vol. 1 (Chicago, 1984), 72ff.
- 23 Linda Anderson: *Autobiography* (London, 2001), 127.
- 24 Steiner: *Litteraturen i mediesamhället*, 150.
- 25 Kristina Lundblad: »Om böckers värde« i Anders Mortensen (red.): *Litteraturens värden* (Stockholm, 2009), 151f.
- 26 Lundblad: »Om böckers värde«, 151f.
- 27 Gérard Genette, »Introduction to the Paratext« (1987), Marie Maclean (övers.), i *New Literary History*, Vol. 22 1991:2, 261–272.
- 28 Amanda Frövenholt: *Två gånger sju* (Göteborg, 2013), 2.
- 29 Bella Brodzky: »Testimony« i Margareta Jolly (red.): *The Encyclopedia of Life Writing, Autobiographical and Biographical Forms*, vol. 2 (London; Chicago, 2001), 870f.
- 30 Lena Dahlén: *Jag går från läsning till gestaltning. Beskrivningar ur en monologpraktik* (Diss., Göteborg, 2012), 17.
- 31 Anna: *Fyra gånger fyra*, 26.